

IQTISODIYOTDA INFLYATSIYA

Rahmonjonov Tursunboy Otabekovich

Annotatsiya: Ushbu ilmiy maqolada inflyatsiya tushunchasining iqtisodiy mohiyati, uning kelib chiqish sabablari hamda milliy iqtisodiyotga ko'rsatadigan ta'siri tahlil qilinadi. Inflyatsiyaning turlari, darajalari va ijtimoiy-iqtisodiy oqibatlari ilmiy jihatdan yoritilgan. Shuningdek, inflyatsiyani tartibga solish va uni pasaytirishga qaratilgan davlat siyosatining ahamiyati ochib berilgan. Tadqiqot natijalari inflyatsiya jarayonlarini chuqur anglash va samarali iqtisodiy qarorlar qabul qilishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'zlar: inflyatsiya, narxlar darajasi, pul muomalasi, monetar siyosat, talab inflyatsiyasi, taklif inflyatsiyasi, iqtisodiy barqarorlik

Inflyatsiya iqtisodiy tizimning ichki muvozanatini aks ettiruvchi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlardan biri bo'lib, u narxlar umumiy darajasining uzluksiz oshib borishi natijasida pulning xarid qobiliyati pasayishi jarayonini ifodalaydi. Inflyatsiya faqatgina alohida tovar yoki xizmatlar narxining oshishi bilan cheklanmay, balki butun iqtisodiyot miqyosida kuzatiladigan tizimli hodisa hisoblanadi. Ushbu jarayon ishlab chiqarish, taqsimot, ayirboshlash va iste'mol bosqichlariga bevosita ta'sir ko'rsatib, iqtisodiy barqarorlikni izdan chiqarishi mumkin.

Inflyatsiyaning yuzaga kelishida pul muomalasi bilan real sektor o'rtasidagi nomutanosiblik hal qiluvchi rol o'ynaydi. Muomaladagi pul massasining ishlab chiqarilgan tovar va xizmatlar hajmiga nisbatan tezroq o'sishi ortiqcha talabni keltirib chiqaradi va natijada narxlar oshadi. Bunday holat ko'pincha davlat byudjeti taqchilligi, emissiya hisobidan moliyalashtirish, kreditlash siyosatining haddan tashqari kengaytirilishi bilan bog'liq bo'ladi. Natijada pul muomalasida ishonch susayib, iqtisodiy subyektlar inflyatsion kutilmalar asosida harakat qila boshlaydi.

Inflyatsion kutilmalar iqtisodiyotda muhim psixologik omil sifatida namoyon bo'ladi. Aholi va tadbirkorlar kelajakda narxlar oshishini kutgan holda o'z xarajat va investitsiya qarorlarini moslashtiradi. Aholi imkon qadar tezroq tovar sotib olishga harakat qiladi, tadbirkorlar esa mahsulot narxlarini oldindan oshiradi. Bu jarayon inflyatsiyaning o'z-o'zini kuchaytiruvchi mexanizmini shakllantirib, narxlar o'sishini yanada tezlashtiradi.

Inflyatsiyaning iqtisodiy sabablari ichida talab inflyatsiyasi va taklif inflyatsiyasi muhim o'rin tutadi. Talab inflyatsiyasi umumiy talabning keskin ortishi natijasida yuzaga kelib, davlat xarajatlarning ko'payishi, ijtimoiy to'lovlar hajmining oshishi, aholi daromadlarining tez o'sishi yoki pul-kredit siyosatining yumshatilishi bilan

izohlanadi. Bunday sharoitda ishlab chiqarish imkoniyatlari cheklangan bo'lsa, talabning ortishi narxlar oshishiga olib keladi.

Taklif inflyatsiyasi esa ishlab chiqarish xarajatlarining oshishi bilan bevosita bog'liq. Energiya resurslari, yoqilg'i, xomashyo va transport xarajatlarining ko'tarilishi ishlab chiqarish tannarxini oshiradi. Shuningdek, ish haqi darajasining ishlab chiqarish unumdorligidan tezroq o'sishi ham taklif inflyatsiyasiga sabab bo'ladi. Ishlab chiqaruvchilar xarajatlarni qoplash maqsadida mahsulot narxlarini oshiradi, bu esa iste'molchilar uchun qo'shimcha inflyatsion bosimni yuzaga keltiradi.

Inflyatsiya darajasiga ko'ra mo'tadil, shiddatli va giperinflyatsiya shakllarida namoyon bo'ladi. Mo'tadil inflyatsiya iqtisodiy o'sish bilan uyg'unlashgan holda mavjud bo'lib, ishlab chiqarish va investitsiya faoliyatini rag'batlantirishi mumkin. Biroq inflyatsiya nazoratdan chiqib ketgan hollarda iqtisodiy beqarorlik kuchayadi. Shiddatli va giperinflyatsiya sharoitida pulning funksiyalari izdan chiqib, jamg'arish va hisob-kitob vositasi sifatidagi roli keskin pasayadi.

Inflyatsiyaning ijtimoiy oqibatlari ayniqsa salbiy xarakterga ega. Real ish haqi, pensiya va nafaqalar inflyatsiya darajasiga mos ravishda indeksatsiya qilinmasa, aholining real daromadlari kamayadi. Natijada kambag'allik darajasi oshib, ijtimoiy tengsizlik kuchayadi. Eng ko'p zarar ko'ruvchi qatlamlar qat'iy daromadga ega bo'lgan fuqarolar, jumladan pensionerlar va talabalar hisoblanadi. Shu bilan birga, inflyatsiya jamiyatda ijtimoiy norozilikni kuchaytirib, iqtisodiy ishonch muhitiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Inflyatsiya moliya bozorlariga ham sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Yuqori inflyatsiya sharoitida uzoq muddatli kreditlash va investitsiya loyihalari kamayadi, chunki kelajakdagi daromadlarning real qiymatini oldindan aniqlash qiyinlashadi. Foiz stavkalari oshib, kredit resurslariga bo'lgan talab qisqaradi. Bu esa ishlab chiqarishning kengayishiga to'sqinlik qiladi va iqtisodiy o'sish sur'atlarini pasaytiradi.

Davlat inflyatsiyani jilovlash maqsadida kompleks iqtisodiy choralarni amalga oshiradi. Monetar siyosat orqali pul massasi, majburiy zaxira me'yorlari va qayta moliyalashtirish stavkalari tartibga solinadi. Fiskal siyosat doirasida davlat xarajatlari optimallashtiriladi va soliq siyosati qayta ko'rib chiqiladi. Shu bilan birga, strukturaviy islohotlar, ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, raqobat muhitini rivojlantirish va eksport salohiyatini kengaytirish inflyatsiyani pasaytirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa qilib aytganda, inflyatsiya iqtisodiyotda ko'p omilli va murakkab jarayon bo'lib, uning oldini olish faqatgina qisqa muddatli choralar bilan cheklanib qolmasligi lozim. Pul-kredit va fiskal siyosat bilan bir qatorda real sektorni rivojlantirish, ishlab chiqarish hajmini oshirish va iqtisodiy muvozanatni ta'minlash inflyatsiyaga qarshi kurashning eng samarali yo'llaridan biri hisoblanadi. Inflyatsiyani mo'tadil darajada

ushlab turish milliy iqtisodiyotning barqaror rivojlanishi va aholi farovonligini ta'minlashning muhim sharti hisoblanadi.

Inflyatsiya iqtisodiyotda narxlar umumiy darajasining barqaror o'sishi orqali namoyon bo'ladigan murakkab va ko'p omilli makroiqtisodiy jarayon hisoblanadi. U pul muomalasi bilan real ishlab chiqarish o'rtasidagi nomutanosiblik natijasida yuzaga kelib, iqtisodiy barqarorlikka, aholi turmush darajasiga va moliya tizimining samaradorligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Inflyatsiya jarayoni nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy muammolarni ham keltirib chiqarib, real daromadlarning pasayishi, jamg'armalarning qadrsizlanishi va ijtimoiy tengsizlikning kuchayishiga sabab bo'ladi.

Shu bilan birga, inflyatsiyaning mo'tadil darajasi iqtisodiy o'sish va ishlab chiqarish faolligini rag'batlantirishi mumkin bo'lsa-da, uning yuqori va nazoratsiz shakllari milliy iqtisodiyot uchun jiddiy xavf tug'diradi. Shu sababli inflyatsiyani samarali boshqarish davlat iqtisodiy siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lishi lozim. Pul-kredit va fiskal siyosat vositalarini uyg'unlashtirish, ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, raqobat muhitini rivojlantirish hamda iqtisodiy islohotlarni izchil amalga oshirish inflyatsiyani jilovlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mankiw N. G. **Makroiqtisodiyot**. – New York: Worth Publishers, 2021.
2. Samuelson P. A., Nordhaus W. D. **Iqtisodiyot**. – McGraw-Hill Education, 2020.
3. Keynes J. M. **Bandlik, foiz va pulning umumiy nazariyasi**. – London, 1936.
4. Urmonvich N. O. IMPROVING THE ACTIVITIES OF INNOVATIVE BUSINESS INCUBATORS AT HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS //PEDAGOG. – 2025. – T. 8. – №. 11. – C. 256-260.
5. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. **Pul-kredit siyosati bo'yicha hisobotlar**.
6. O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi. **Makroiqtisodiy ko'rsatkichlar tahlili**.
7. Urmonvich, Numonov Otabek. "EFFICIENCY OF USING SCIENTIFIC AND TECHNICAL DEVELOPMENTS IN SMALL BUSINESSES." *SO'NGI ILMIY TADQIQOTLAR NAZARIYASI* 9.11 (2025): 57-61.
8. Urmonvich, N. O. (2025). THE PLACE OF SMALL BUSINESS AND SCIENCE INTEGRATION IN THE INNOVATION ECONOMY. *O'ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI*, 4(46), 197-201.